

OBECNĚ PODPŮRNÉ STRATEGIE V DISKURZU VYUČJÍCÍCH PRVNÍCH TŘÍ ROČNÍKŮ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

GENERAL SUPPORT STRATEGIES IN THE DISCOURSE OF TEACHERS OF THE FIRST THREE YEARS OF PRIMARY SCHOOL

Veronika Francová¹, Anna Páchová¹, Irena Smetáčková¹

¹ Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, Praha

Abstrakt

Studie je součástí výzkumu předcházení školní neúspěšnosti v prvních třech letech školní docházky. Zaměřuje se na vytvoření a popis kategorií obecně podpůrných strategií v diskurzu učitelů. Studie je založena na tematické analýze polostrukturovaných rozhovorů s učiteli. Obecně podpůrné strategie lze popsat prostřednictvím tří skupin: (1) instrumentální podpora, (2) vztahy a (3) disciplína. Na základě jejich kombinace lze identifikovat typy vyučujících.

Klíčová slova: *podpora, školní neúspěšnost, žák, učitel*

Abstract

The study is part of research to prevent school failure. The study focuses on categories of general support strategies in teachers discourse. We conducted thematic analysis of semi-structured interviews with teachers. The general support strategies fall into three groups: (1) instrumental support, (2) relationships, and (3) discipline. Based on their combination, it is possible to identify types of teachers.

Keywords: *support, school failure, pupil, teacher*

1 ÚVOD

Školní neúspěšnost coby výrazně podprůměrné hodnocení v klíčových školních předmětech (Cavaco et al., 2021) je jedním z nejčastějších zdrojů zátěže dětí a dospívajících (Rijavec & Brdar, 1997). Klíčovým činitelem školní úspěšnosti je učitel (de Castro & Pereira, 2019), konkrétně podoba podpůrných strategií, jež užívá. Vedle hojně popisovaných didaktických strategií, jimiž vyučující maximalizují úspěšnost žáků v daném předmětu, existuje i rovina méně zjevných obecně podpůrných strategií, které lze rozpoznat v diskurzu vyučujícího a které se odrážejí v jeho učitelské praxi.

2 TEORIE

Hamre & Pianta (2005) rozlišují dva typy podpory žáků ohrožených školní neúspěšností, a sice podporu na rovině instrukcí (instructive) a podporu na rovině emoční (emotional). Význam aktivní podpory žáků na obou úrovních potvrzují také další výzkumy: žáci ohrožení školním neúspěchem pozitivně těží zejména z práce v menších skupinách a z jasně formulovaných instrukcí k náročnějším úkolům (Downer, Rimm-Kaufman, & Pianta 2007). Žáci, kteří se svými vyučujícími zažívají větší blízkost, důvěru a méně konfliktů, dosahují pozitivnějších školních výsledků (Baker, Grant a Morlock, 2008).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Prezentovaná studie je součástí výzkumu „Učitelské porozumění příčinám školní neúspěšnosti na začátku povinné školní docházky“ se vzorkem 29 základních škol z různých částí ČR. Výzkumný soubor pro tuto studii tvoří 19 vyučujících prvních tří ročníků ZŠ, s dobrou pedagogickou pověstí. Zdrojem dat jsou polostrukturované rozhovory s vyučujícími zaměřené na jejich pojetí školní neúspěšnosti a reflexi jejich pedagogické praxe. Hlavním metodologickým nástrojem je tematická analýza (Braun & Clarke, 2006). Cílem studie je odpovědět na výzkumnou otázku: Jaké jsou podoby obecně podpůrných strategií, které vyučující uvádějí, uvažují-li o možnostech předcházení školní neúspěšnosti?

4 VÝSLEDKY

Diskurz učitele v oblasti obecně podpůrných strategií lze vystihnout pomocí tří kategorií:

V rámci kategorie *instrumentální podpory* vyučující maximalizuje osvojení učiva a výkon žáků, a to skrze: metody výkladu, přehlednost instrukcí, režimové úpravy, pohyb učitele po třídě, kompenzaci deficitů dítěte, podporu domácí přípravy, kvalitní náповědu na míru, podporu motivace dítěte k učení, reflexe chyby a samostatnosti při práci. Příkladem mohou být úlevy poskytované žákům s poruchou učení, jako je poskytnutí času k dokončení práce.

Kategorie *vztahy* zahrnuje vztahově psychologická specifika učitele, např.: podporující reakce na úspěch dítěte, motivující práci s hodnocením, podporu odvahy dítěte čelit neúspěchu, míru důvěry a pocitu sounáležitosti. Příkladem může být časté ocenění pokroku dítěte.

Kategorie *disciplinace* zajišťuje neopominutelnou bázi vyučování, a sice schopnost vyučujícího zajistit dostatek klidu a pořádku v provozu třídy. Někteří vyučující jmenují disciplínu jako klíčovou podmínku jakékoli další práce. Učitel například zavádí pravidlo ticha během individuální práce a vyžaduje jeho dodržování.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Obecně podpůrné strategie lze popsat prostřednictvím tří kategorií; ty tvoří specifické konstelace, podle toho, na které typy podpory je kladen důraz. Kategorizace představená v této studii je v souladu s dosavadním odborným diskurzem (instrumentální, emoční podpora žáka) a dále jej rozšiřuje (disciplinace). Klíčovým činitelem podpory žáka je osobnostní nastavení učitele, jež se odráží v konkrétní podobě diskurzu o předcházení školní neúspěšnosti.

PODĚKOVÁNÍ

Príspevek vznikl za finanční podpory MŠMT: Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání; Výzva č. 02_19_076 pro Inovace v pedagogice v prioritní ose.

6 LITERATURA

- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101
- de Castro, R., & Pereira, D. (2019). Education and Attachment: Guidelines to Prevent School Failure. *Multimodal Technologies and Interaction*, 3(1), 10. <https://doi.org/10.3390/mti3010010>
- Downer, J. T., Rimm-Kaufman, S. E., & Pianta, R. C. (2007). How do classroom conditions and children's risk for school problems contribute to children's behavioral engagement in learning? *School Psychology Review*, 36(3), 413–432.
- Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2005). Can Instructional and Emotional Support in the First-Grade Classroom Make a Difference for Children at Risk of School Failure? *Child Development*, 76(5), 949–967. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00889.x>
- Rijavec, M., & Brdar, I. (1997). Coping with school failure: Development of the school failure coping scale. *European Journal of Psychology of Education*, 12(1), 37–49. <https://doi.org/10.1007/BF03172868>